Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_15.pdf | DOST. 19/04/24 20.29

UDK 811.163.6”18”
Jasna Honzak Jahić
Filozofska fakulteta v Pragi

IDEJNE PRVINE *KRAYNSKE GRAMMATIKE* (1768) MARKA POHLINA

Idejne prvine za Pohlinovo Kraynsko grammatiko (1768) so: slovensko knjižnojezikovno izročilo, avtorjeva primerjava javnega položaja slovenskega jezika s položajem češkega, kar je spodbudilo njegov kulturotvorni in posledično narodotvorni program, kontekst dveh čeških slovnic, učbenikov češkega jezika v pedagoških inštitucijah na Dunaju, Čechořečnost V. J. Rose (1672) in Grammatica linguae Bohemicae oder Die böhmische Sprachkunst J. V. Pohla (1756, 1764), razumevanje jezika v 17. in 18. stoletju ter ideje razsvetljenstva.

The article discusses the notional elements that were the basis of Marko Pohlin’s grammar, *Kraynska grammatika* (1768). These elements were the following: the tradition of Slovenian standard language, the author’s comparison of the public status of Slovenian with the public status of Czech, which stimulated his culture-forming and consequently nation-forming programs, the context of two Czech grammars, Czech language textbooks at educational institutions in Vienna, Čechořečnost by V. J. Rosa (1672) and Grammatica linguae Bohemicae oder Die böhmische Sprachkunst by J. V. Pohl (1756, 1764), the understanding of standard language in the 17th and 18th centuries, and the Enlightenment ideas.

Ključne besede: prerod v slovenskem prostoru, Marko Pohlin, slovnica Kraynska grammatika, slovensko knjižnojezikovno izročilo, javni položaj češkega in slovenskega jezika, kulturotvorni in narodotvorni besedilni program, slovnica V. J. Rose (1672) in J. V. Pohla (1756, 1764), misel o knjižnem jeziku, ideje razsvetljenstva
Key words: Revival in the Slovenian lands, Marko Pohlin, *Kraynska grammatika* grammar, Slovenian standard language tradition, public status of Czech and Slovenian, culture-forming and nation-forming programs, grammars by V. J. Rosa (1672) and J. V. Pohl (1756, 1764), understanding of standard language, Enlightenment ideas

0 Slovenski kulturni prostor je v drugi polovici 18. in prvi tretini 19. stoletja zaznamovalo kulturooblikovalno in narodnoprebujevalno gibanje prerod (preporod). V baroku slovensko pisana, t. i. etnocentrična besedila, namembno večinoma verska,[1]

[1] V času katoliške obnove in baroka so bila slovenska verskonamembna besedila jezuitske in kapucinske pridige, duhovna lirika, nov prozni žanr – prevedena in izvirna meditativna proza ter nova književna zvrst – duhovna dramatika. Med prva tedaj nastala strokovna besedila spadajo praktike, npr. *Nova kranjska pratika na lejtu MDCXXVI*, 1725, ki je vsebinsko sicer skromna, njeno potrebnost in priljubljenost pa kaže naklada 30.000 izvodov (Rupel 1956: 313), prvi strokovni priročniki, kot so poljudne zdravilske knjige (A. Goličnik, *Arcniške bukve*, 1759) in poučna poljudnostrokovna besedila (vaje v računstvu in abecedi), dodana prevodom (M. Paglavec, *Tobijeve bukve*, 1733, *Zvesti tovariš*, 1742). Izobraženim so bila namenjena tujejezična domoznanska dela polihistorjev empiristov Ž. Popoviča, J. L. Schönlebna, J. V. Valvasorja, znanstvena, umetnostna in kulturološka besedila članov baročnih učenih in umetnostnih družb, zlasti prve, akademie operosorum (1693–1725). Prenovitvena katoliška akcija je aktualizirala vlogo slovenskega jezika v bogoslužju in pri šolskem pouku, kar je podprlo nastajanje in ponatise jezikoslovnih del. Sestavljali so se številni slovarji, ki so ostali rokopisni, npr. izgubljeni *Dictionarium latino-carniolicum* M. Kastelca (ok. l. 1680), ohranjen v prepisih (npr. Vorenčev prepis, 1703–1710), ali Hipolitov trijezični slovar (1711–1712); ponovno se je tiskala Bohoričeva slovnica (Hipolit Novomeški, 1715, koroški jezuiti v nemškem prevodu, 1758).

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_15.pdf | DOST. 19/04/24 20.29

so v času preroda programsko posegla na posvetno področje, ter se tam množila in uresničevala v vseh funkcijskih zvrsteh. Razlogi te knjižnojezikovne in funkcijskozvrstne dinamike so sociolingvistični: nove priložnosti za javne vloge knjižne slovenščine so sprožile nove civilizacijske, družbene, gospodarske in kulturne okoliščine razsvetljenega absolutizma in terezijansko-jožefinskega reformnega in utilitarnega delovanja. Končni cilj h kateremu so bile usmerjene »sprememb/e/ jezikovnokulturne prakse na Slovenskem, pritegnit/ev novih posvetnih pisemstvenih kulturnih panog in regeneracij/a knjižnega jezika« (Kidrič 1930: 42), je bil – konstituiranje naroda.[2] Na Slovenskem je bila razsvetljenska filozofska, fiziokratska in politična misel v skladu z družbenim razvojem in s položajem slovenskega jezika namreč modificirana[3] in zato osredotočena na narodno in jezikovno prebujo z izhodiščem v polnofunkcijskem razvijanju in kultiviranju slovenskega (knjižnega) jezika.

1 Vlogo kultiviranega funkcijskozvrstno razvitega knjižnega jezika v slovenski kulturi in literarturi je izpostavil že Matija Čop (1797–1835). V svoj bio- in bibliografski oris slovenske književnosti, napisan leta 1831 za Šafaříkovo drugo, razširjeno izdajo *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* (dalje *Geschichte*), je uvedel pojem »tretje obdobje« slovenske literature. Novum tega literarnozgodovinskega obdobja, ki periodacijsko sledi Trubarjevemu in Hrenovemu, je po Čopovi misli dejstvo, da so poleg najbolj množnih nabožnih besedil, v večji meri kot v predhodnem obdobju nastajala (poljudno)strokovna besedila in »/…/ celo nekaj beletrističnega za bolj izobražene« (Čop, v: Slodnjak 1986: 61). Pomembna je tudi potreba po kultiviranju slovenskega knjižnega jezika, ki se kaže v večji skrbi za knjižni jezik, saj so »slovniški spisi /…/ v primerjavi z drugimi slovstvenimi sadovi celo prepogosti« (Čop, prav tam). Po Čopovi oceni je bil pobudnik in tudi tvorec novega v »tretjem obdobju« Marko Pohlin. Navedeno vrednotenje ponuja tudi misel, da je Čop v Pohlinovem delu izpostavil dvoje: besedila, upoštevajoča receptivne zmožnosti in potrebe socialno in izobrazbeno različnih naslovnikov, ter slovnico.[4] Pohlinovo ko-

[2] Prim. I. Prijatelj (1935: 1) (» /…/ oni kulturni, zlasti literarni pokret, ki ima namen vzpostaviti Slovence kot narod …«), J. Koruza (1975/76, 1991: 218) » /…/ pravzaprav na območje kulture omejena predstopnja političnega formiranja slovenskega naroda«), J. Pogačnik (1995: 51) »/…/ se je slovenski zgodovinski subjekt zavestno konstituiral kot projekt, ki ga je treba doseči«, M. Juvan (2000: 133–134) (» /…/ avtonomna slovenska kultura /je/ z angažiranjem pri slovenski narodni emancipaciji pridobila novo nalogo – postala je argument in reprezentant slovenstva v narodno-kulturnem razmerju do nemštva«).

[3] J. Kos (1979:33–34) uvršča med posebne lastnosti slovenskega preroda predvsem naravnanost v pragmatično kulturno delo (širjenje šolske in splošne izobrazbe, nastajanje šolskih in poljudnostrokovnih besedil), ki je bilo združevalno, saj je povezalo nazorsko različne delavce (katolike, janzeniste, jozefince in svobodoumnike), ter opazen sociološki premik. Idejni svet evropskega višjega in srednjega meščanstva je sestopil na slovenski, v prvi vrsti ljudski, podeželski kmečki in malomeščanski, ker je bilo višje, gmotno razvito in miselno povprečje presegajoče, ali celo radikalno meščanstvo, na Slovenskem preredko.

[4] Čopova ocena, da je nastajanje funkcijskozvrstno členjenih besedil za socialno in izobrazbeno različne naslovnike proces, v katerem kultiviran in funkcijskozvrstno členjen knjižni jezik razvija in oblikuje slovensko kulturo, je slovenska literarna zgodovina sprejela in ohranila (prim. Ivan Prijatelj 1935 (1920/21), France Kidrič 1930, 1929–1938, 1935–1955, Jože Koruza 1975/76, 1985, (1991), Jože Pogačnik 1968, 1995). Določene razlike v interpretacijah lahko pokaže primerjava prvih sodobnejših raziskovalcev, Kidriča in Prijatelja. France Kidrič je v *preporodu* (v sodobni rabi izrazno skrajšano v *prerod*) videl predvsem nove

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_15.pdf | DOST. 19/04/24 20.29

difikacijsko delo (*Kraynska gramatika*, 1768) je Čopu pobudno zaradi v njej izražene zahteve po kultiviranem knjižnem jeziku, ne pa kot kodifikacijsko besedilo, ki bi kultiviranje knjižne slovenščine tudi dejansko uresničevalo. V besedilu, namenjenemu Šafaříku, se je Čop namreč skliceval na Kopitarjevo oceno (1808/09) Pohlinove slovnice, kar pomeni implicitno podporo vrednotenja predhodnega ocenjevalca; slednjo je v prvi izdaji svoje *Geschichte* (1826, str. 284) P. J. Šafařík tudi upošteval.[5]

2 Prvi preroditelj Marko Pohlin (1735–1801) je imel za narodnoprerodno delo na Slovenskem več pobud. Naj konkretiziramo.

2.1 Slovensko knjižnojezikovno izročilo, ki ga je ustvarilo kontinuirano delovanje duhovnikov kulturnikov v predpohlinovskem času. Ti so množili nabožna, šolska, splošnoizobraževalna in prva prozna besedila (J. Svetokriški: *Sveti priročnik*, 1691–1707; M. Paglavec: *Tobijove bukve*, 1733, *Zvesti tovariš*, 1742, *Thomasa Kempezarja bukve*, 1745, *Sveta vojska*, 1747; M. Radeskini: *Spokorjenje ene imenitne grešnice*, 1769), sestavljali slovarje (M. Kastelec, G. Vorenc, A. Apostel) in pripravili dva ponatisa Bohoričeve slovnice (Hipolit Novomeški, 1715, koroški jezuiti v nemškem prevodu, 1758).

2.2 Marka Pohlina je življenska (poklicna) okoliščina, pripadnost k redu diskalceatov, uvedla v krog, ki je s svojo splošnoizobraževalno in šolsko knjižno produkcijo odlično uresničeval terezijanske in jožefinske reforme na področju šolstva in napredka šolske in splošne ozobrazbe (Pogačnik 1968: 169–233, 1955: 31–33).

možnosti za knjižno slovenščino, priložnost za njeno (večjo) emancipacijo v javnosti; v sam začetek novih nalog knjižne slovenščine pa je (kot Čop) postavil Marka Pohlina. Izhodišče Kidričeve misli so bili tedaj, v tridesetih letih, dostopni podatki o javni veljavi slovenščine v preporodnem času. Novejše kulturološke in jezikoslovne ugotovitve (J. Höffler 1973, P. Merku 1980, J. Dular 1989) pričajo, da je bila v ozadju uradne, državne nemščine v vsakdanji ustni praksi deželna slovenščina, in dovoljujejo sklep, da je bila družbena razširjenost govorjene kulturne slovenščine še pred nastopom preroda na Slovenskem gotovo obsežnejša. – Za Ivana Prijatelja pa je prerodno gibanje v prvi vrsti narodnoprebudno gibanje, zato je tudi vloga dejanj (družbenih, kulturnih, jezikoslovnih, literarnih) v času preroda ocenjevana na podlagi njihove narodotvornosti (1935: 32–35). V tej luči je končni cilj prerodnega gibanja pomarčna politična prebuja, program Zedinjene Slovenije z zahtevami po združitvi v *eno kraljestvo z imenom Slovenija*, po samoodločanju v državnopravnih sistemih in po uvedbi slovenščine v *šole in pisarnice*. Periodizacijski začetek preroda je avtor pomaknil v 80. leta, v čas avstrijskega državnega absolutizma, ki ga pooseblja vladar Jožef II., razsvetljenske družbene in gospodarske reforme ter naraščanje moči nemškega centralizma. Idejni uvod v *slovensko narodno renesanso* (Prijatelj 1935: 1) je pesem Valentina Vodnika *Zadovoljni Krajnc* iz pesniškega zbornika *Pisanice od lepeh umetnost* in začetek delovanja Kumerdejeve učene družbe (1779). Vodnikova pesem je glasnik aktivnega razmerja ljudi do lastne kulture, pri (drugi) akademiji operosorum pa ni v ospredju aktualiziranje potreb po temeljnih normativnih jezikoslovnih besedilih in priprava slovenskega knjižnega jezika, ampak manifest *ratia*, vere v moč razuma in v vladarske razsvetljenske reforme, s katerim je A. T. Linhart tedaj uvedel družbo učenjakov v slovenski prostor. M. Pohlin kljub svoji obsežni knjižni produkciji – »sam več kot v dveh stoletjih pred njim« (Prijatelj 1935: 34) – in prerodni domovinski ljubezni ni uvrščen v uvod preroda; po Prijateljevi oceni so *Pisanice* delo baročnega klasicizma jezuitske šole in zaključek predhodnega literarnozgodovinskega obdobja.

[5] Pri vrednotenju Pohlinove slovnice je J. Kopitar najbolj kritičen do Pohlinove prenove slovenskega črkopisa in do Pohlinovega neupoštevanja knjižnojezikovne tradicije. Negativno Kopitarjevo vrednotenje, sodbo mladega filologa »o uspešnem tekmecu« (Toporišič 1983: 95) so prevzeli literarni zgodovinarji (npr. F. Kidrič, A. Gspan, izjema je A. Slodnjak). Pohlinovo slovnično delo so rehabilitirali slovenski jezikoslovci (M. Orožen, 1970, J. Toporišič, 1983).

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_15.pdf | DOST. 19/04/24 20.29

2.3 Bivanje v samostanih v Maria Brunnu (1754–1755) in na Dunaju (1755–1763) ter tamkajšnji stiki s sobrati, češkimi diskalceati, je Pohlinu omogočilo (a) spoznati javni položaj češčine na Dunaju in ga primerjati s slovenskim, in (b) dobiti v razvid učbenika češkega jezika, slovnici, *Čechořečnost* V. J. Rose (1672) in *Grammatica linguae Bohemicae oder Die böhmische Sprachkunst* J. V. Pohla (1756, 1764, 1773, 1776, 1783), ki so ju uporabljali pri visoko- in srednješolskem študiju češkega jezika na dunajskih inštitucijah.[6]

2.3.1 V idejnih okoliščinah razsvetljenstva in fiziokratizma je bilo razvrednoteno staro pojmovanje znanosti in izobrazbe. Druga terezijanska univerzitetna reforma (1774), nujna že zaradi ukinitve jezuitskega reda (1773), je pri prenovi študija, kjer se je zgledovala tudi po razvitejših tujih univerzah (Göttingen, Jena), okrepila vlogo nemščine na prej latinski univerzi in prinesla nove praktične pedagoške usmeritve: povečal se je delež naravoslovnih in političnih ved, v zdaj triletni in ne več dvoletni študij pa so bili vključeni tudi živi sočasni jeziki, češčina, španščina, francoščina, italjanščina. Navedeno dejstvo priča, da je bil tedaj javni položaj češkega jezika na Dunaju izmed vseh slovanskih jezikov najbolj ugoden. Poleg nemškega jezika je bil namreč edini, ki se je poučeval na dunajski univerzi (1775; prvi učitelj Josef Valentin Zlobický),[7] pa tudi na več pedagoških inštutucijah (1746, dunajska elitna gimnazija Theresianum, 1754, plemiška vojaška akademija, Jan Václav Pohl; 1752, terezianska oficirska akademija v Dunajskem Novem mestu, Antonín Prokop Klobás; 1784, inženirska akademija, Josef Werschauser).

Položaj češkega jezika v dunajskem visokem in srednjem školstvu je bil posledica lojalnega odnosa države in sestavni del avstrijske državne politike.[8] Avstro-Ogrska je bila v štiridesetih letih 18. stoletja vojaško ogrožena, največji zunanji sovražnik monarhije je postala zlasti po izgubi Šlezije Prusija, in ogrožena monarhija je nujno potrebovala zaveznike. Najvažnejši med njimi so postali Čehi, saj se je večina vojn za ozemlja in dediščino odigrala prav na češkem ozemlju. Zato je postala zmožnost češkega jezika v upravi, vojski, sodstvu in administraciji v čeških deželah nujna.

2.3.2 Da je primerjava javnega položaja dveh slovanskih jezikov v Avstro-Ogrski monarhiji vplivala na Pohlinovo delovno usmeritev in program, lepo kaže vsebinski obseg njegove začetne knjižne produkcije. V svojem aktualnem kulturnem, jezikoslovnem in literarnem programu upošteva receptivno, socialno, kulturno in jezikovno različne naslovnike, saj začenja z dvojnimi besedili. Pohlinova slovensko pisana šolska in splošnoizobraževalna besedila (*Abecedika*, 1765, *Bukovce za rajtengo*, 1781, *Bukve za brati…slovenskim žovnirjem*, 1788, *Kmetam za potrebo inu pomoč*, 1789,

[6] Pri pouku češčine na dunajskem srednjem in visokem školstvu so uporabljali tudi druge jezikovne in jezikoslovne priročnike, slovarje in učbenike češčine, ne samo oba izpostavljena. Njihovi avtorji so bili tedanji dunajski učitelji češčine, J. V. Zlobický, V. M. Wiedermann, M. V. Šimek, A. J. B. Spurný. Prim. S. M. Newerka (2004: 42–60).

[7] Prim. J. Honzak Jahič (2005: 493–503).

[8] Kmalu po nastopu Jožefa Drugega je bil ukinjen novo vpeljan študij jezikov na dunajski filozofski fakulteti; razlogi so bili finančne narave. Edino izjemo med jeziki je predstavljal študij češkega jezika, ki je ostal, ker »je bil potreben in v mnogih ozirih nujen« (Studienhofkomision, 1791) (Reichel 2004: 32).

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_15.pdf | DOST. 19/04/24 20.29

Kratkočasne uganke, 1799) so preproste, neizobražene naslovnike v skladu z razsvetljensko vero v moč razuma in izobrazbe učila šolskih in strokovnih znanj (ter celo kultivirane zabave) in jih vzgajala v koristne državljane. Besedila za izobražene, ki naj bi jih vodila v slovenski kulturni krog in pomnožila kulturno elito, tedaj omejeno na ozek krog izobražencev, predvsem iz duhovniških vrst, so bila slovenska in tujejezična. Slovenska so bila široko funkcijskozvrstno namembna, umetnostna (pesniški almanah *Pisanice od lepeh umetnost*, 1779–1781), strokovna (slovarja, *Tu malu besediše treh jezikov*, 1781, *Glossarium slavicum*, 1792), publicistična (rokopisni prevod pentatevha), praktičnosporazumevalna (rokopisni prevod Gellerjevih pisem); prikazala so strukturne lastnosti (sposobnosti) slovenščine in njeno kultiviranost. Tudi tuji jeziki kot razlagalni jeziki Pohlinovih besedil so bili nosilci določenih vlog. V latinščini pisana bibliografija slovenske (kranjske) slovstvene zgodovine *Bibliotheka Carnioliae* (1799, izid 1803) je posredovala kulturne dosežke slovenskega prostora, v slovnici *Kraynska grammatika /…/ oder die Kunst die crainerische Sprache regelrichtig zu reden und zu schreiben*, 1763, 1783, pa je bila metajezik nemščina[9] zato, da mlade izobražence, vešče nemščine, nauči knjižne slovenščine. Tako načrtovan Pohlinov delovni program je bil gotovo v pomoč pri prevrednotenju javnega položaja slovenskega knjižnega jezika in priprava na njegovo družbeno emancipacijo. Lahko bi rekli, da je rahljal socialno hierarhično slovensko-nemško dvojezičnost; odpravile so jo lahko šele spremenjene družbene razmere.

2.3.2.1 Že Pohlinova slovnica (1768), po kronološkem redu drugo Pohlinovo delo, vsebuje knjižni program. V njem je Pohlin načrtoval več funkcijskozvrstno različnih besedil, ki jim je tudi eksplicitno določil naloge. Strokovna, jezikoslovna, naj bi poleg normiranja in kodificiranja slovenskega knjižnega jezuika v slovnici, evidentirala tudi slovensko besedišče, zato je avtor kasneje posegel na leksikološko področje in napisal dva slovarja (1781, 1792). Kultiviranost žive sočasne knjižne slovenščine naj bi demonstriral nov prevod svetega pisma. Pohlin je načrtovano delo delno uresničil, prevedel pentatevh, ki pa je ostal v rokopisu, in tako je nov celotni prevod uspel šele J. Japlju in njegovim prevajalcem. Polifunkcionalnost besedilnega programa pa je bila v.Pohlinovi slovnici eksplicitno uresničena s slovenskim strokovnim izrazjem, s teoretičnim poglavjem *Spevorečnost* in dodanimi pesniški zgledi (prevodi Ovida in Vergila, ki sta jih prispevala M. Pohlin in F. A. Dev) ter z besedilnimi zgledi, tj. kratkimi dialogi na teme iz vsakdanjega življenja, ki jih je avtor namenil nemško in italijansko govorečim za učenje slovenskega jezika.

2.3.2.2 Pohlinov izbor besedil je soroden delom, ki jih napisal pesnik, slovničar in slovarnik iz obdobja češkega baroka Václav Jan Rosa (1630/1631–1689): najprej je napisal alegorično pesnitev *Discursus Lipirona*, 1651, potem slovnico *Čechorečnost*, 1672, slovnici dodal poglavje o poetiki in metriki z umetnostnimi (pesniškimi) besedili ter sestavil trijezični slovar *Thesaurus linguae bohemica* (ostal v rokopisu).

[9] Dejstvo, da je bila Pohlinova slovnica napisana v nemščini, ni bilo sprejeto popolnoma samoumevno. Učitelj jezikov Matija Čop je namreč še istega leta, ko je slovnica izšla, predlagal v svoji oceni Kraynske grammatike kot možni razlagalni jezik slovenske slovnice slovenščino (Kidrič 1938: 167).

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_15.pdf | DOST. 19/04/24 20.29

Rosovi besedilni zgledi so bili za Pohlina aktualni, ker so (a) uresničevali recepcijsko in funkcijskozvrstno poln kulturni besedilni program in ga pripravljali na njegovo mobilizatorsko nalogo v slovenskem kulturnem prostoru, (b) razvijali in kultivirali knjižni jezik. Besedila slovnice *Die böhmische Sprachkunst* J. V. Pohla, nemške in češke dialoge iz vsakdanjega življenja, je Pohlin pojmoval kot aktualno pedagoško dopolnilo; v Pohlinovi slovnici so bila slovenskemu prostoru ustrezno praktičnosporazumevalna trijezična (slovenska, nemška, italijanska).

2.3.2.2.1 Osnovno gibalo nalog, ki sta si jih zadala oba ustvarjalca, Rosa v baroku in Pohlin v prerodu, ima skupno idejno podlago – verovanje v veljavnost lastnega jezika in hkrati njeno utrditev. V humanizmu uveljavljeno stališče V*sak jezik je časten in pošten* (Ž. Herberstein, 1549, 1952), *Vsaki jezik bode Boga spoznal* (Bohorič, 1584, 1715), ki je v tedanjih okoliščinah pomenilo, da je lastni jezik enakovreden klasičnim, tj. svetopisemskim jezikom, so branili in utrjevali argumenti dveh vrst, splošni, slovanski, in posebni, lastni posameznemu jeziku.

Splošni argument izpostavlja članstvo jezikov v močni slovanski skupnosti, kjer sta avtorja uporabila preizkušeno strategijo, znano iz knjižnojezikovnega izročila. Tako v češkem kot v slovenskem je namreč razvidno, da je bila obramba jezika, določena z jezikovno sorodnostjo, zemljepisno razširjenostjo in slavno preteklostjo v okviru širšega, močnejšega, veljavnejšega slovanskega, že uveljavljena. Njeni prvi nosilci v češkem prostoru so bili t. i. *vlastenci* humanizma (pravnik Viktorin Kornel, slovničar in prevajalec svetega pisma Jan Blahoslav, slovaropisec Daniel Adam iz Veleslavina, slovničar Matouš Benešovský), v slovenskem pa protestant Adam Bohorič (*Arcticae horulae succisivae*, 1584) in polihistor empirist Žiga Popovič (*Untersuchungen von Meere*, 1750).

Da sta V. Rosa in M. Pohlin navezala na tradicijo v obrambi lastnega jezika ni naključje. V. Rosa je predstavnik druge, tj. Balbinovo generacije češkega baroka, intelektualega kroga duhovščine in (redkejšega) laičnega izobraženstva, v kateri je bila živa zavest o lastnem jeziku. V letu izida Rosove slovnice (1672) je tudi Rosov prijatelj, zgodovinar Bohuslav Balbín (1621–1688) napisal *Dissertatio apologetica pro lingua Slavonica, praecipue Bohemica* (*Obramba jezika slovanskega, posebej češkega*), ki se je rokopisno širilo v zasebnem krogu avtorjevih prijateljev in somišljenikov (in bilo izdano šele dobrih sto let kasneje, 1775, urednik F. M. Pelcl). M. Pohlin je zavest, da je jezik izraz določene etnične skupnosti (*Ne sramujmo se svojega jezika*!), lahko podprl z argumenti iz prve oz. druge (Hipolitove) izdaje Bohoričeve slovnice, lahko tudi iz objavljenega spisa Ž. Popoviča (1750), ki vsebuje bohoričevsko apologijo slovenščine,[10] pa tudi iz Rosove *Čechorečnosti*, ki jo je dobil v razvid na Dunaju med češkimi diskalceati.

[10] Daj je Pohlin poznal delo Ž. Popoviča priča Pohlinovo slovaropisje. A. Breznik (1927: 91–99) je namreč ugotovil, da je Pohlin v svojem etimološkem slovarju *Glossarium slavicum*, 1792 uporabil vse Popovičevo gradivo iz rokopisnega slovarja iz zapuščine *Specimen vocabularii vindocarniolici* in iz spisa *Untersuchungen von Meere*.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_15.pdf | DOST. 19/04/24 20.29

2.3.2.2.2 Kot posebno lastnost, posebnost jezika je Rosa izpostavil strukturne lastnosti: (a) sposobnost pregibanja, ki jo češčini omogočajo oblikospreminjevalni in – tvorni vzorci, opisani pri sklanjatvah samostalnikov, tvorbi časov in stopenj pridevnikov, b) bogastvo besedotvornih sredstev, obrazilnih morfemov, dokazanih z glagolskimi sestavljenkami, tj. s predponskimi obrazili, razvrščenimi na glagolske podstave, kar spreminja pomen podstavnega glagola, ter s sposobnostjo češčine za tvorbo modifikacijskih izpeljank, pomanjševalnic, c) razvito glasovno izrazno podobo besed, ki je dobra didaktična pomoč pri osvojitvi drugih jezikov.

Pohlin je izpostavil, a) da je slovenski jezik za svoje nosilce prepoznaven, saj je jezik s trdno in lastno strukturo – *dobro utemeljen jezik* (Pohlin 2003: 202), b) da je potrebno sedanjo jezikovno prakso predrugačiti, saj neizobraženi, nekultivirani uporabniki govorijo tako, kot se *komu zdi* (Pohlin 2003: 207), in da ima zato njegova slovnica nalogo dokazati, da je lastnost, še več, odlika jezika, njegova *pravilnost*, [11] c) argument utilitarnosti. Obvladanje slovenščine pri sporazumevanju socialno nehomogenih govorcev je koristno za socialno višje sloje: kmeta *lažje pripravi do tega, da posluša cerkev in državo* (Pohlin 2003: 204). S stališčem, da je jezik naravna pravica večinskega, sicer družbeno podrejenega sloja ljudi, s katerim je Pohlin sklenil misel o koristnosti znanja slovenščine, je razsvetljenski motiv utilitarnosti dopolnil s humanistično prvino.[12] Tudi Rosa je pisal o koristnosti znanja češčine, vendar v didaktičnem okviru: širok repertoar glasov v češčini predstavlja dobro izhodišče za učenje tuji jezikov.

Razvidna različnost izpostavljenih posebnih lastnosti jezikov pri obeh avtorjih ima svoje izhodišče v različnih namenih, ki sta ju imela oba pisca s svojima slovničnima besediloma. V. Rosa je v svoji latinsko pisani slovnici izpostavljal posebne strukturne lastnosti češčine, ker je z njimi branil in potrjeval veljavnost češčine v razmerju do drugih jezikov (čeprav nikjer eksplicitno proti kateremu). Ker pa je svojo slovnico namenil tujcem kot učbenik tujega jezika,[13] je moral izpostaviti take lastnosti češčine, ki bi dokazale, da je enakovredna jezikom, ki so imeli v češkem prostoru v protireformacijskem času ugodnejši družbeni položaj.[14] M. Pohlin pa je izpostavil tiste lastnosti

[11] Prim. M. Pohlin, Predgovor v Kraynsko grammatiko (2003 : 204). – Osnovno urejevalno merilo za normiranje knjižnega jezika je Pohlinu jezikovna pravilnost, kar ni novo merilo, ampak spada v kulturno izročilo (v antiko, v humanizem). Stališče, da je jezik urejen na podlagi pravil in da imajo pravila prednost pred izjemami in posameznostmi, ki so zgolj ostaline iz starejših razvojnih obdobij, je v osnovi metode najti povezovalna pravila in s tem urejevalni red v opisu jezika. Pri svojem opisu je Pohlin izrabil eno izmed osnovnih meril jezikovne pravilnosti – analogijo, npr. pri izbiri vzorčnih besed za sklanjatev samostalnikov, pri ureditvi spregatve glagolov na tematske, na -am, -em, -im, in atematske, pri razdelitvi prislovov po tipični vprašalnici …).

[12] Prim. Trubarjeva stališča o slovenskem jeziku iz njegovih predgovorov, npr. iz slovenskega predgovora v Katekizem (1550).

[13] Prim. V. J. Rosa, uvod v Čechořečnost, v: O. Koupil (1996: 121–122).

[14] V pobelogorskem času so spremenjeni zunajjezikovni dejavniki (glede na 15., 16. stoletje) vplivali na družbeni položaj češčine, ker je bil zožen socialni rozpon njenih nosilcev ter omejena njena funkcijska razčlenjenost. Z drugimi besedami: češki jezik je bil omejen v rabi v tem smislu, (a) da češčina ni bila splošni konverzacijski jezik, ker je bila omejeno uporabljana glede na družbene sloje, (b) da so bili jeziki znanosti v tedanjem času v največji meri latinščina, nemščina in francoščina, in (c), da je bila v upravi poleg češčine v rabi nemščina. Prim. B. Havránek (1936), A. Stich (1991, 1995), Z. Starý (1995).

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_15.pdf | DOST. 19/04/24 20.29

slovenščine, ki naj bi podprle avtorjevo namero – napisati slovnico slovenskega jezika, ki bo normirala in kodificirala boljši, pravilnejši jezik.

Pohlinova odločitev, da ni upošteval izročila in zato izbral za svoj slovnični opis sočasni živi jezik kranjskega središča Ljubljane, je bila odločitev, ki jo je narekovalo več razlogov. Gotovo je bila to odločitev razsvetljenca: jezik, govorjen v deželnem središču, je bil izbran v prvi vrsti zato, ker je jezik z največjo družbeno veljavo, ker je prestižni (»*/V/aščani so se izobraževali v jeziku mestnega izobraženstva. Saj to je bil smisel razsvetljenstva*«) (Slodnjak, cit. po J. Toporišič 1983: 97), nikakor pa tudi ne gre zanemariti dejstva, da je bil Pohlin rojeni govorec mestnega središča Kranjske – Ljubljane, kar je bilo avtorju pri slovničnem opisu gotovo v pomoč. Drugo izhodišče za Pohlinovo odločitev je bila aktualna misel o jeziku v evropskem prostoru. Njena značilnost je bila napetost, ustvarjena s prizadevanjem za polifunkcionalnost jezika in hkratnim spoznanjem, da knjižni jezik ni popoln. Nepopolnost knjižnega jezika naj bi izkazovale razlike med knjižnim jezikom (pisnih besedil iztročila) ter sodobnim govorjenim jezikom. Pisci se se teh razlik dobro zavedali, ravnali pa so, če posplošimo, predvsem na podlagi dveh jezikoslovnih načel, tolerantnega (ohranjajočega) in aktivnega (spreminjajočega). Stališče J. L. Schönlebna (1618–1681) *Pišimo po navadi naroda, govorimo po krajevni navadi* so upoštevali takratni navidnejši in najproduktivnejši pisci slovenskega kulturnega prostora (M. Kastelec, J. Svetokriški), ponovna izdaja Bohoričeve slovnice (1715) Hipolita Novomeškega pa je težnje po ohranitvi protestantskega knjižnojezikovnega izročila tudi dejansko potrdila. Nasprotno pa je bilo stališče (npr. G. W. Leibnitza, J. Ch. Gottscheda), naj jezikoslovec aktivno poseže v teorijo in prakso knjižnega jezika; proučevanje sodobnega jezika je tista možnost, na podlagi katere je mogoče premagati razlike med knjižnojezikovnim izročilom in njegovim sodobnim razvojnim stanjem in doseči kultiviranost sodobnega jezika. Izpostavljeno stališče se kaže v Pohlinovem razmerju do slovenskega knjižnega jezika. Razlike med sodobno govorjeno in tradicionalno pisno podobo jezika – ustvarili so jo moderna vokalna redukcija, posledične soglasniške premene in prehod *l* v dvoustnični *u* – bodo manjše, če bo sprejet kot normativni živi naravni sodobni jezik izobraženih meščanov središča dežele Kranjske. – K Pohlinovemu neupoštevanju knjižnojezikovne tradicije spadajo avtorjevi posegi v tvarno (glasovno in pisno) podobo besed (npr. vpeljava *s* zaradi zamenjave *ſ*, zapisovanje naglasnih znamenj, vpeljava repkovega *e*), kar je deloma ostalo oz. je bilo upoštevano.[15]

Tudi Pohlinov sodobnik, Čeh J. V. Pohl, se je v svoji slovnici *Grammatica linguae Bohemicae oder Die böhmische Sprachkunst* (1756, 1764, 1773, 1776, 1783), ki jo je namenil poučevanju češčine tujejezičnih naslovnikov na dunajski vojaški akademiji in na dunajskem dvoru, prav tako odločil, da ne bo upošteval knjižnojezikovnega izročila. Svojo odločitev je zagovarjal v uvodu v slovnico (str. 2) s stališčem, da je sodobni jezik boljši od jezika starejših obdobij, ker je naraven, in konkretiziral tako, da je v opisu jezika zajel nekatere glasoslovne in oblikoslovne prvine sočasne govorjene češčine, npr. diftong *-ej* in zoženi *-ý* v sklanjatvi pridevnikov, nadomeščanje kratkega

[15] Podrobno o Pohlinovem opisu slovenskega jezika v slovnici v: Jasna Honzak Jahić (2003: 331–350).

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_15.pdf | DOST. 19/04/24 20.29

u v vzglasju z dvoglasnikom *ou*, v orodniku množine samostalnikov moškega spola končnici *-(a)ma, -(a)mi*, zgledi pogovornih oblik primernika in velelnika. Avtorjevo eksplicitno nasprotovanje tradiciji je bilo za češko slovničarski prakso izjemen pojav, saj je bil v navadi drugačen postopek: avtorji niso eksplicitno zanikovali humanistične knjižnojezikovne tradicije v svojih opisih, hkrati pa so zaznamovali tudi prvine sočasne govorjene češine.[16]

Neupoštevanje izročila pomenijo tudi Pohlovi posegi v češki črkopis in pravopisna pravila. To avtorjevo prizadevanje lahko označimo kot prilagoditev češke ortografije in ortoepije tujejezičnemu naslovniku. Pohlova metoda poenostavitve (npr. nerazlikovanje dolžin samoglasnikov *i, í,* nadomeščanje etimološkega dolgega *ů*, izločitev diakritičnih znakov za šumevce v predijevskem položaju, neupoštevanje pravil razvrstitve *i, y*) je namreč zmanjševala razlike med izhodiščnim, tudi razlagalnim jezikom slovnice, nemščino, in ciljnim jezikom, češčino.[17]

2.3.3 Med slovenskimi slovničnimi besedili pa je bila Pohlinova slovnica *novum* tudi zato, ker je njen avtor prvi sistematični tvorec slovenskega slovničnega izrazja. Primerjava argumentov, s katerimi je Pohlin branil in zagovarjal pravico do novotvorbe, so prekrivni z Rosovimi; izvirno besedilo je Pohlin le deloma parafraziral in deloma skrajšal. Rosovi (in Pohlinovi) argumenti so (a) sociolingvistični – tvorjenje novih poimenovanj narekuje poimenovalna potreba, zato je kot možnost dana vsem jezikom, in ni privilegij klasičnih, in b) jezikoslovni sploh, gre za pravico in delovno dolžnost kompetentnega posameznika – jezikoslovca. Postopek nastajanja novih poimenovanj ima svoje zakonitosti, ki izhajajo iz urejevalne jezikoslovne metode – analogije in (knjižno)jezikovnega tvorbenega izročila – eksplicitnega pri tvorbi izpeljank iz avtohtonih podstav.

Če postavimo novotvorbo obeh avtorjev v okoliščine, v katerih sta delovala, potem ugotovimo v motivih njune tvorbe določene razlike. Rosa je deloval v času protireformacije in baroka, ko je bila knjižna češčina leksikalno zelo odprta. Širitev knjižne leksike, ki so jo narekovale poimenovalne potrebe zaradi splošnega razvoja in sprememb zunajjezikovnih danosti, je potekala tudi s prevzemanjem, in sicer iz latinščine v strokovni jezik (šolstvo), iz romanskih jezikov so bili vojaški in trgovski izrazi, iz nemščine, zlasti govorjene, splošnopoimenovalna leksika in strokovna poimenovanja različnih obrti (Havránek 1943: 1075). Zato bi lahko bil Rosov motiv za tvorbo strokovnih poimenovanj tudi avtorjev (puristični) odziv na intenzivno prevzemanje v češčino v njegovem času. Navedeni sklep bomo lažje razumeli, če poznamo podatek, da je bila pri Rosi tako živa zavest o lastnem jeziku, da je za uradovalni jezik svojega pravniškega in advokatskega dela ter za poklicno in zasebno korespondenco dosledno uporabljal češčino (Petráčková 1987: 140–141).

V času preroda, ko je deloval M. Pohlin, pa so njegovo novotvorbo motivirala nova aktualna načela razsvetljenstva in fiziokratizma, ki so prinesla novo pojmovanje gospodarstva, znanosti in strokovnih področij, prenovo univerzitetnega študija, na-

[16] Prim. češke slovnice, npr. J. Konstanca (1667), V. M. Šteyerja (1668), J. V. Rose (1672).
[17] Podrobneje v: Jasna Honzak Jahić (2003: 335–336).

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_15.pdf | DOST. 19/04/24 20.29

stajanje novih šol, strok in poklicev, izdaje šolskih, splošnoizobraževalnih in strokovnih besedil ter posledično nastajanje novih strokovnih izrazov in zbirk strokovnih izrazov. V Pohlinovi slovnici zajeta leksika dobro izraža čas, v katerem je nastala. Izraz pojmovnega sveta racionalizma in fiziokratizma so splošnopoimenovalna in strokovnopodročna poimenovanja, npr. poimenovanja pripadnikov narodov, številnih poklicev, različnih vrst denarja, pragmatičnega predmetnega sveta, abstraktnih in konkretnih lastnosti ter dejanj.[18]

Literatura

Breznik, A., 1926: *Slovenski slovarji*. Razprave. Ljubljana: Znanstveno društvo za humanistične vede. 143–165.

Brťáň, R., 1939: *Barokový slavizmus*, Praha.

Havrānek, B., 1936: *Spisovný jazyk český a slovenský*. Praha: Československá vlastivěda.

– – 1943: Heslo Terminologie. *Ottův slovník naučný nové dobý. Dodatky*. Dílo šesté, svazek druhy. 1074–1078.

Honzak Jahić, J., 2002: Marko Pohlin in Václav Rosa, *Slavistična revija 50/1*, Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 9–28.

– – 2003: Pohlinov in Metelkov opis slovenskega knjižnega jezika v luči časa njunega zastanka. *Slavistična revija*. Letnik 51. Posebna številka. Zbornik referatov za trinajsti mednarodni slavistični kongres. Ljubljana, 15.–21. avgusta 2003. Ljubljana: Slavistčino društvo Slovenije, 331–350.

Honzak Jahić, J., 2005: Delež dunajskih Čehov pri razvoju bohemistike in slavistike. *Slavistična revija*. Letnik 53/4. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 493–503.

Juvan, M., 2000: *Vezi besedila*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.

Koruza, J., 1991: *Slovstvene študije*. Ljubljana: Znanstveni institut Filozofske fakultete.

Kidrič, F., 1929–1938: *Zgodovina slovenskega slovstva od začetkov do marčne revolucije*. Ljubljana: Slovenska matica.

– – 1930: Razvojna linija slovenskega preporoda v prvih razdobjih. *RDHV* V–VI. 42–48.

Kos, J., 1979: Tipološke značilnosti slovenskega razsvetljenstva v evropskem kontekstu. *Obdobja 1*. Ljubljana: Znanstveni institut. 27–36.

Koupil, O., 1996: Václav Jan Rosa: Předmluva k Čechořečnosti. *Listy filologické* CXIX/1–4. 101–161.

Orožen, M., 1970/71: Pohlinovo jezikoslovno delo. *Jezik in slovstvo* 16. 250–254.

Petračkovā, V:, 1987: Příspěvek k životopisu V. J. Rosy. *AUC Philologica 2–3. Slavica Pragensia XXIX*. 131–141.

Pogačnik, J., 1995: *Slovensko slovstvo v obdobju razsvetljenstva*. Ljubljana: Znanstveni institut Filozofske fakultete.

Pohl, J. V., 1756: *Grammatica linguae Bohemicae oder Die böhmische Sprachkunst*.

Pohlin, M., 2003 (1768): *Kraynska Gramatika, das ist Die Crainerische Gramatik*.

Pražāk, A, 1946: *Národ se branil. Obrany národa a jazyka českého*. Praha: Sfinx.

Prijatelj, I., 1935: *Duševni profili slovenskih preporoditeljev*. Ljubljana: Merkur.

Rosa, W. J., 1991 (1672): *Czech grammar (Čechořečnost)*. Praque: Porta.

Rupel, M., 1956: Zgodovina slovenskega slovstva. Ljubljana: SM.

Slodnjak, A., 1968: *Slovensko slovstvo*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

[18] Prim. J. Honzak Jahič (2003: 339–340).

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_15.pdf | DOST. 19/04/24 20.29

Stary, Z., 1995: *Ve jménu funkce a intervence*. Praha: Univerzita Karlova.
Stich, A., 1987, 1991: On the beginning of modern standard Czech. *Explicite Beschreibung Der Sprache und automatische Textbearbeitung*. Praha: Matematicko-Fyzikální fakulta Univerzity Karlovy. 121–128. *Naše řeč 7*. 57–62.
Stich, A., 1995: Česká spisovnost a nespisovnost – kořeny a přítomnost. *Spisovná čeština a jazyková kultura. Sborník z olomoucké konference*. Praha: Univerzita Karlova. 49–56.
Toporišič, J., 1984: Pohlinova slovnica. *Slavistična revija 32/3*. 427–479.
Trubar, P., 1550: *Katechismus*.
Vidovič Muha, A., 1998: Slovnice slovenskega jezika. *Enciklopedija Slovenije* 12. 79–81.

Summary

In the second half of the 18th century and the first third of the 19th century, the Slovenian cultural space was marked by the culture-forming and national awakening movement of the Revival. During the Revival, Slovene texts, which had been mostly religious during the baroque period, made it part of their program to extend into the secular sphere, where they grew in volume as well as in functional diversity, i.e., they materialized in all functional styles. The reasons for this dynamism with regard to the standard language and functional styles are sociolinguistic: they were triggered by the new civilisational, social, cultural and economic circumstances of enlightened absolutism and reformist and utilitarian actions of Maria Theresa and Joseph II. In the Slovenian lands, the Enlightenment thought was focused on the national and linguistic revival based on the cultivation of the (standard) Slovenian language and development of its full functionality, in accordance with social development and the status of the Slovenian language. Even as early as 1831, Matija Čop stressed the importance of Marko Pohlin (1735–1801) and his *Kraynska grammatika*, 1768. Čop believed Pohlin's grammar had revival qualities because of its request for a cultivated standard language, but due to Kopitar's criticism (1808/09), this grammar was not accepted as a codification work that actually cultivated standard Slovenian until its rehabilitation in scientific circles (in the 1970s and especially 1980s).

The incentives for Pohlin's national revival work were the following: Slovenian standard language tradition; Pohlin's membership in the discalceate order, which excelled in implementing the reforms of Maria Theresa and Joseph II concerning the school system and the advancement of general and school education; his contacts with his brethren, Czech discalceate friars, who helped Pohlin (a) to become familiar with the public status of Czech in Vienna and compare it with the status of Slovenian, and (b) to gain insight into two Czech language grammar textbooks, *Čechořečnost* by V. J. Rosa (1672) and *Grammatica linguae Bohemicae oder Die böhmische Sprachkunst* by J. V. Pohl (1756, 1764, 1773, 1776, 1783), which were used for studying Czech on secondary and post-secondary levels at Viennese institutions.

Pohlin's second work in order of chronology, *Kraynska grammatika /…/ oder die Kunst die crainerische Sprache regelrichtig zu reden und zu schreiben*, 1763, 1783, included a program of writings (grammar of contemporary Slovenian provincial language, plans for recording Slovenian vocabulary and for a new translation of the Bible) and was at the same time a versatile text in terms of functional styles (technical, literary, conversational). Pohlin's program is akin to the work of the linguist and poet from the Czech baroque period Jan Rosa (1630/1631–1689). Rosa's textual examples were significant for Pohlin because they (a) realized a receptively and functionally more comprehensive cultural textual program, preparing it for its task of mobilizing the Slovenian cultural space, (b) developed and cultivated the standard language.

There was a common basis to the fundamental motives of both authors, Rosa during the baroque period and Pohlin during the Revival, i.e., the belief in the value of one's own language and in the desire to strengthen its value. The established humanistic attitude that »*every*

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_15.pdf | DOST. 19/04/24 20.29

language is honorable and honest« (Ž. Herberstein, 1549, 1952) was defended and advocated by two kinds of arguments: the general, Slavic ones and the particular, language-specific ones. The general argument, language membership in a linguistically related, numerically powerful, geographically extensive, and glorious Slavic community, was a tried and tested strategy known from the Slovenian and Czech standard language traditions. The differences in the particular properties of Czech and Slovene resulted from the different goals the authors had for their grammars. In his grammar, written in Latin for foreigners as a foreign-language textbook, V. Rosa pointed out specific structural properties of Czech (capability of inflection with patterns of forming and changing word forms; wealth of word-formation means, especially prefixes and suffixes; developed phonologically expressive image of the language), because he used them to defend and confirm the value of Czech in relation to other languages (although never explicitely in relation to a specific language), and to prove that Czech was equal to those languages with a better social status in the Czech lands in Counter-Reformation times. Due to his intention of writing a grammar codifying and setting the norms for a better language than was the practice at the time, M. Pohlin pointed out the fundamental characteristics of his language (its proper structure, recognisable to Slovenian speakers; language regularity), added the argument of utility in line with the times (the usefulness of mastering Slovenian in the communication of socially non-homogeneous speakers) as well as a humanistic element (language as a natural right of the majority class of people, despite its being socially subordinate). Pohlin's choice of the contemporary colloquial language of the Carniolan center of Ljubljana for his grammatical description was influenced by the Enlightenment thought about the instructive role of the language with the highest social value, and the current thoughts about the standard language (researching and managing contemporary language as a way of overcoming the differences between the standard language tradition and the contemporary developmental stage of the language).

Pohlin advocated his decision for forming new terms (he was the first to develop Slovenian technical terminology!) with the arguments of defence and right to new terminology formation which match those of Rosa (firstly, sociolinguistic, i.e., terminology formation is dictated by the need for such terms, which is why this possibility exists in all languages; and secondly, general linguistic, i.e., the right and work duty of a competent individual – linguist). The specific circumstances in which the two authors worked were also indicated by differences in their motives. For Rosa with his attested acute awareness of his own language, terminology formation might also have been a way of responding to the great lexical openness of standard Czech in his time. During the revival, however, Pohlin was also motivated to form new terms by enlightened and physiocratic principles, which can be clearly seen in the general and technical lexicon included in his grammar.